

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ «ՏԱԳՆԱՊ»Ը ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՈՐ

ՆԱԽԱՌՈՒՑ. — 1946ին, լուսահոգի Կիրեղ Պատրիարքի վերջին օրերուն եւ հիւանդութեան շրջանին կը զուգարկէր Պաղեստինի աղէտը, որու ընթացքին Միաբանութիւնն ու Ժողովուրդը սիրտ ի սիրտ եւ ձեռք ձեռքի խառնած, պիտի պաշտպանէին երուսաղէմի Ա. Յակոբեանց Վանքը եւ հոն ապաստան գտած շուրջ 4000 ի հասնող հայութիւնը:

Միաբանությունն ու ժողովուրդը, ռուսերու ներքեւ, զրկուած մարդկային կարելի բազմաթիւ անհրաժեշտութիւններէ, բայց զօրավիզ իրարու, պիտի անցնէին արիւննոտ ու չար վայրկեանները՝ որոնք այդ օրերուն Վաքբէն ներս ապաստան գտած մեր ժողովուրդին բաժնիքն եղան: Պատրիարք, վարդապետ եւ ժողովուրդ, հոգեխառնուած, պատառած էին մեռելոց իրարու համար:

Յետոյ մահը անծնագոհ Պատրիարքին եւ Տեղապահութեան եօթ տարիներու շրջանը եղիշէ Սրբնայս. Տէրութեանի, որուն միակ մտասեւեռումը պիտի ըլլար տնտեսապէս կարելի ընել Վանքին եւ անոր պարիսպներէն ներս ապաստան գտած ժողովուրդին կեանքը: Հանգանակիչ նուիրակներ, յօգնութեան կոչող եւ դիմումներ, պիտի կատարէին իրենց փրկարար դերը, հայթայթելով անհրաժեշտը: Հակառակ ընդհանուր անդրոժութեան եւ պակասող քարիքներու, Սիւրանուխի խիւնն ու ժողովուրդը կը շարունակէին իրենց խաղաղ ու հաշտ կեանքը, սպասելով լաւագոյն օրերու խոստանալով մին:

ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ. — 1955 ի Սնպտեմբերին, Հիսիսային Ամերիկայէն վտարուած նախկին առաջնորդ Տիրան Սրբազանը Երուսաղէմի Հայոց Վանք կը վերադառնար, հոն անցընելու իր ամսական արծակուրդը, համաձայն Տեղապահին գրած իր նամակին: Վանք գալէն յետոյ սակայն, պիտի երկարածօուէր իր արծակուրդը ամիսներով, տեւական բնակութեան վերածուելու համար: Հակառակ Տեղապահ Սրբազանի եւ Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ դիմումներուն՝ որ հաճի իրեն արժանաւայել պաշտօն մը ստանձնել Վանքէն ներս, Տիրան Սրբազանը միշտ ինքզինը անտարամդիր ցոյց տուաւ, պատրուակելով թէ շուտով ետ Ամերիկա պիտի վերադառնայ: Պաշտօններ ստանձնել չուզցին նոյնպէս իրեն հետ եւ իրմէ վերջ կրուսաղէմ հեկոթ Թորօզմ, Հմայեակ եւ Խահակ վարդապետներ:

Պարագայ նստած է՜ր սակայն Տիրան Սրբազանը։ Միաբաններու մէջ մշակութային երեկոյթներ կազմակերպելու պատրուակին տակ շաբաթական հաւաքոյթներ կը սարքէր, գպրոցէն ներս գրաբարի եւ ծիսագիտութեան կամուր դասեր կ'աւանդէր, առանց Տեղապահի եւ դպրոցի Տեաի արտօնութեան։ Իսկ ցերեկները քարեկամ տուններ եւ խանութներ կը շրջէր, ազգի, եկեղեցիի եւ Վանքի անփառունակ վիճակի մասին քննադատութիւններ ընելու, եւ այդ բոլորին իրեւ միակ սատար ինքզինքը ներկայացնելով։ Այսպէս, քանի մը ամիսներու ընթացքին, պիտի կրնար իր շուրջ խմբել իրեն հաւատացող մարդերու եւ կիներու խմբակ մը, որոնք միամտաբար եւ իրենց յատուկ հաշիւներով, այս ինքնակոչ նոր առաքեալին մէջ կարծեցին ողջունել ազգի եւ Վանքի փրկիչը։ Եւ ասիկա այն աստիճան, որ իրեն յարող աշխարհական մը, այդ օրերուն թոյլ պիտի տար ինքզինքին յայտարարելու, — ահա Վանքին աստուածը —։ Տիրան Սրբազանը տիրաբար սկսաւ հաւատարմ իր աստուածային դերին, եթէ հաւատացած է՜ր արդէն, եւ կը պատրաստուէր փրկիչը ըլլալու նրուանդէն Վանքին ու ժողովուրդին։

Ի մեծօրս Եղորտաւոր ռաւաթիւ եռած էր դարերով մարգարէներու։

Միաբանութիւնէն ու ժողովուրդէն իր շուրջը համակիրներու խմբակ մը կազմելէ, յետոյ, անոնց պաշտօն տուաւ, թէ՛ Միաբանութիւնէն ներս եւ թէ՛ ժողովուրդի մէջ, վարկաբեկի, Տեղապահն ու իրեն հաւատարիմները, ամէն առիթ օգտագործելով այս

նպատակին համար: Տեղապահն ու իրենները իրագրել էին այս բոլորին, զարմանալով Տիրան Սրբազանի գործունեութեան այս կերպին եւ թեթեւամտութեան:

ԴԱԽԱԴՐԱՅԻՄԱՆ ՔԱՅԼԵՐ. — Տեղապահ Սրբազանը, 1956ի Յունիսին, վանքապատկան կտակի մը խնդրով երկու շաբաթուան համար կը ստիպուէր Հնդկաստան մեկնել: Վերադարձին, զարմանքով կը տեղեկանար թէ Տիրան Սրբազանն ու իրենները, փորձեր էին Միաբանութենէն ներս հանրաքուէ կազմել, վար առնելու համար Տեղապահը, սակայն հակառակ իրենց ճիգերուն չէին կրցած մեծամասնութիւն կազմել: Տիրան Սրբազանը ծածկելու համար այս դաւադրութիւնը, Տեղապահի Վանք ժամանելէն անմիջապէս յետոյ, Սուրէն եւ Պարգեւ Եպիսկոպոսներու հետ միասին, Տեղապահին կ'երթար, պատրիարքական ընտրութեան շուրջ խօսելու համար: Ու երբ Տեղապահ Հայրը իր դէմ եղած հանրաքուէի մասին խօսք կը բանար, բացատրութիւն ուզելով Տիրան Սրբազանէն, այս վերջինը կ'ուրանար եղածը եւ կը յարէր թէ պէտք չէր հաւատք ընծայել նման զրոյցներու:

Տիրան Սրբազանը իր յոռի տրամադրութիւններու երկրորդ քայլը կ'առնէր, ամբաստանելով Տեղապահը թէ արգելք եղած է Ամինայն Հայոց Կաթողիկոսի Յորդանան մուտքին: Տակաւին մինչեւ այսօր, գուցէ Վեհափառէն սկսեալ, շատեր կը հաւատան եւ կ'ուզեն հաւատացնել թէ եղիշէ Սրբազանին մտոր կար Յորդանանի Կառավարութեան այս մերժումին մէջ: Մինչդեռ իրողութիւնը ճիշդ հակառակն է: Վեհափառ Անթիլիաս եղած ատեն երբ Երուսաղէմ գալու փափաք յայտնեց, Տեղապահը, Եանէ Վարդապետը իր հետ առած, անմիջապէս Պէյրութի Յորդանանեան Հիւպատոսարանը կ'երթար, մուտքի արտօնութիւն խնդրելու Վեհափառ Կաթողիկոսի եւ իր հետեւորդներուն համար: Հիւպատոսը կ'առարկէր թէ այս պարագային, նկատելով թէ մուտքի վիզա խնդրողներ Սովիէտական երկրէ մը կուգան, ինք չէր կրնար առլ եւ ստիպուած էր հեռագրաւ արտօնութիւն խնդրել Ամմանէն: Երբ Տեղապահը վերադարձին կը հաղորդէր այս պարագան Վեհափառին, այս վերջինը համաձայն չէր ըլլար որ հեռագրաւ ուզուի արտօնութիւնը, եւ ժամանակ չկորսնցնելու համար, նպատակայարմար կը նկատէր Եգիպտոս մեկնել, անկէ Երուսաղէմ գալու համար:

Վեհափառը Եգիպտոս մեկնելէն յետոյ, պաշտօնն կը յանձնէր Եղիշէ Սրբազանին, անմիջապէս Ամման երթալ եւ աշխատել, ապահովելու համար Վեհափառի Յորդանան մուտքի արտօնութիւնը: Տեղապահ Սրբազանը Պէյրութէն նախ Երուսաղէմ եւ ապա Ամման կ'երթար, այս նպատակաւ խնդրանք ներկայացնելու Վարչապետին: Ու ո՛վ հեզանք, նոյն օրը Տեղապահը տակաւին Երուսաղէմ չվերադարձած, Տիրանն ու իր խմբակը, մարգարէական նախածայնութեամբ, ժողովուրդի մէջ կը տարածէին թէ Կաթողիկոսը պիտի չկրնար գալ, որովհետեւ Տեղապահ Եղիշէ Սրբազանը հակառակ է Կաթողիկոսի Յորդանան գալուն: Տիրան Սրբազանն ու իրենները այս ամբաստանութիւնը ընելէն յետոյ, առանց Տեղապահի արտօնութեան, հինգ Միաբան Եպիսկոպոսներու ստորագրութեամբ նոր խնդրանք կը ներկայացնէին Վարչապետին, Վեհափառի Երուսաղէմ գալու առնչութեամբ:

Երբ արտօնութիւնը ուշացաւ, Երուսաղէմ խմբուած Եպիսկոպոսները Կաթողիկոսի կողմէ կանչուեցան Գահիրէ, հոն գումարելու համար Եպիսկոպոսական ժողովները: Տիրան Սրբազան, որու Յորդանան բնակելու արտօնութիւնը սպառած էր եւ հրահանգ ընդունած էր Ներքին Գործոց Նախարարութենէն ձգելու երկիրը, Եգիպտոս չուզեց գալ, վախճալով որ չէր կրնար վերադառնալ: Սակայն իր մարդիկ Եգիպտոսի մէջ ըսեր էին Կաթողիկոսին եւ ուրիշներու, թէ Եղիշէ Սրբազանը պատճառ եղած է Վեհափառի Յորդանան չկարենալ գալուն: Գահիրէի մէջ Կաթողիկոսը անձամբ կը հաղորդէր Տեղապահին այս պարագան, աւելցնելով թէ ինքը չէր հաւատար ըսուածներուն եւ կը յուսար որ Յորդանանի Կառավարութիւնը վերջ ի վերջոյ պիտի չուզէր մերժել Երուսաղէմ երթալու իր փափաքը:

Յաջորդ օրը, Գահիրէէն, Եղիշէ Սրբազանի ստորագրութեամբ, արաբերէն զըր-

հանդիսանալին, ինչե՛ր ըրած են իր դէմ, զինքը երկրէն դուրս վտարելու համար, ա. տիկա իր առանձինն թղթածրարը ունի, որուն հոս առ այժմ անդրադառնալու պէտք չկնք տեսնե՛ր :

Տեղապահին վերագրուած, աւելի ճիշդ՝ ամբողջապէս իր անձին վրայ փռուած այդ զրպարտագրի փոխադէն, Տիրան Սրբազան ու իրենները ունին բազմաթիւ զրպարտագրեր, որոնք կարգով կը հանգչին, այժմ այլեւս վտանգաւոր նկատուող թղթածրարներուն խորը : Անոնցմէ մաս մը կը մնային Տեղապահի անձնական թղթածրարին մէջ, որոնք իր բացակայութեան, սենեակին գոյքերու փոխադրութեան առիթով, անհետացած են : Սենեակէն վերցուած են նոյնպէս Տեղապահի բոլոր անձնական նամակներն եւ թուղթերը, առանց բացառութեան. այս պարագան ծանօթ է Միաբանութեան բոլոր անդամներուն : Վերոյիշեալ թուղթերէն միայն մէկը ունինք մեր տրամադրութեան տակ, Տիրան Սրբազանի կողմէ երուսաղէմի եւ Ս. Տեղեաց Վսեմ. Կառավարիչին գրուած, որուն մէջ որքան բառ այնքան սուտ կայ : Հոս կուտանք թարգմանութիւնը այդ գրին :

Զերդ Վսեմութիւն

Մուհաֆըզ երուսաղէմի եւ Ս. Տեղեաց

երուսաղէմ

Զերդ Վսեմութիւն

«Թոյլ տուէ՛ք խնդրեմ Զեր ազնիւ ուշադրութեան յանձնելու հետեւեալը : Համաձայն երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքական ընտրութեան վերաբերեալ օրէնքներուն, Պատրիարքական Տեղապահը իր ընտրութենէն քառասուն օրեր յետոյ, պարտաւոր է կատարելու Պատրիարքական ընտրութիւնը եւ արդիւնքը տեղեկացնելու Հոռոտն, Թագաւոր կայսեր հաւանութեան, տեղական կառավարութեան միջոցով :

Այս կանոնը անցած է Միաբանական Ընդհ. Ժողովէն նախ 19 Յունիս 1930 ին եւ ապա 30 Դեկտ. 1930 ին եւ ընդունուած ժամանակի խնամատար կառավարութեան կողմէ :

Տեղապահի եւ Միաբանութեան քանի մը անդամներու կողմէ յետածգուած է Պատրիարքական ընտրութիւնը, այն առարկութեամբ, թէ Նորին Վեհափառութիւն Հաշիմական Թագաւորը ի վիճակի չէ Պատրիարքական գէլ-Ք տալու ընտրութեան պարագային :

Սակայն ես եւ Միաբանութեան միւս անդամները 1950 ի գարնան, իմ կարճ այցելութեանս միջոցին յերուսաղէմ, յայտնեցինք թէ Նորին Վեհափառութիւն Յորդանանի Հաշիմական Թագաւորը իր ամբողջական իրաւունքին եւ հսկիւնակութեան մէջ է ընտրուած Պատրիարքին Պէլ-Ք տալու : Դաւով այն իրողութեան թէ Պաղեստինի կէսը զբաւուած է Իսրայէլի կողմէ, Պատրիարքական ընտրութեան հարցին հետ ո եւ է կապ չունի եւ թէ Իսրայէլը մեզի համար կը նկատուի օտար պետութիւն մը :

Մեզի համար շատ թանկագին պիտի ըլլար Զերդ Վսեմութեան տեսակէտը այս խնդրի մասին, որովհետեւ Զեր հեղինակաւոր կարծիքը պիտի յստակացնէր կացութիւնը եւ պիտի դիւրացնէր մեր Հայ Համայնքի Պատրիարքական ընտրութեան հարցին լուծուը» :

Հաւատարմօրէն եւ յարգանքօք

Զերդ Վսեմութեան

Տիրան Սրբեպս. Ներսոյեան

Տիրան Սրբազանի կողմէ երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարիչին ներկայացուած այս գիրը, որուն պատճէնը Կառավարիչին կողմէ ատենին մեզի ղրկուեցաւ ի գիտութիւն, իրադարձութիւններուն ամբողջապէս անհամապատասխան ստագիր մըն է, աւելին՝ որ զայն կը վերածէ իրական զրպարտագրի մը՝ այն է, որ Տիրան Սրբազան գիտնալով հանդերձ իրողութիւնները, անոնց ճիշդ հակառակը կ'արտայայտուի :

Ա. — Եղիշէ Սրբազանի Տեղապահ ընտրուելէն յետոյ, նկատի առած տնտեսական մեր կացութիւնը եւ քաղաքական անկայուն վիճակը, Միաբանութիւնն էր չուզողը որ պատրիարքական ընտրութիւն կատարուի եւ ոչ թէ քանի մը Միաբաններ:

Բ. — 1950ի գարնան, երբ Տիրան Սրբազան ժնէվի ժողովէն երուսաղէմ կուգար, ուր գացեր էր Տեղապահի փափաքով Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանը ներկայացնելու, իր ներկայութեան, երբ ամբողջ Միաբանութիւնը հրաւիրուեցաւ իր զեկոյցը լսելու, հոն դարձեալ երբ պատրիարքական ընտրութեան խօսք եղաւ, ամբողջ Միաբանութիւնը միաձայնութեամբ յարմար նկատեց որ յետաձգուի ընտրութիւնը:

Գ. — 1953ին, երբ Տիրան Սրբազան Հուլիտի մէջ գումարուելիք միջեկեղեցական ժողովին կ'երթար, դարձեալ Երուսաղէմ հանդիպեցաւ եւ իր փափաքին վրայ, նորէն ամբողջ Միաբանութիւնը Պատրիարքարանի փոքր դահլիճը հրաւիրուեցաւ. անգամ մը եւս պատրիարքական ընտրութիւնը խնդրոյ առարկայ եղաւ, բայց ժողովը միաձայնութեամբ համաձայն չգտնուեցաւ որ ընտրութիւնը փութացուի: Ժողովին ներկաները շատ լաւ կը յիշեն Տիրան Սրբազանի եւ Գեր. Տ. Նորայր Եպս.ի բախումը այս հարցի վերաբերմամբ:

Դ. — Տիրան Սրբազան, Ամերիկայէն Տեղապահին գրած իր երեք նամակներուն մէջ, յստակ կերպով կը յայտարարէր թէ որքան ատեն որ արաբական եւ հրէական հարցը Երուսաղէմի նկատմամբ իր լուծումը չէ գտած, պէտք էր պատրիարքական ընտրութեան ձեռնարկել: Իր նամակներու այս պարունակութեան տեղեակ են Միաբանութեան անդամներէն եւ մեր ազգայիններէն շատերը:

Ե. — Անխիդն գրպարտութիւն մըն է, Վսեմ. Կառավարիչին գրուած նամակի այն յայտարարութիւնը, թէ պատրիարքական ընտրութիւնը Տեղապահին կողմէն յետաձգուած է, որովհետեւ Նորին Վեհափառութիւն Յորդանանի Թագաւորը ի վիճակի չէ նկատած, ընտրութեան պարագային, ղերմ տալու: Տիրան Սրբազան, իր հակառակութեան մէջ կուրցած, չէր անդրադառնար թէ քաղաքական այս ծանրակշիռ սուտ յայտարարութեամբ, ոչ միայն օրուան Տեղապահը, այլ ամբողջ Հաստատութիւնը կը զրպարտէր ու կասկածելի կ'ընէր յաջա Յորդանանի Թագաւորին եւ Կառավարութեան:

Հնդհակառակն, քաղաքականութիւն խաղալ փորձող այս իմաստունը, Անգլիական Արտաքին Նախարարութեան գրած իր նամակին մէջ, որուն յօդին մեզի դրկուեցաւ այդ շրջանին, միջազգային օրէնքները սերտած բանգէտի մը պէս, կը յայտնէր թէ՛ առանց ղերմի ալ մենք պէտք է ընենք պատրիարքական մեր ընտրութիւնը, եւ թէ Յորդանանի Թագաւորին ներկայացնելու պէտք չկար այս պարագան, իբրեւ Երուսաղէմի մեր Միաբանութեան յատուկ գործ: Ահա թէ ինչու համար կ'ըսէինք, որքան ղէմի մեր Միաբանութեան յատուկ գործ: Ահա թէ ինչու համար կ'ըսէինք, որքան ղէմի մեր Միաբանութեան յատուկ գործ: Սուտէն անդին, չարութիւն ու նենգութիւն, որոնք թոյլատրելի չեն պաշտօնական նման պարագաներուն:

(Շարունակելի՝ 1)

